

Lilia Duskaeva (red.), *The Ethics of Humour in Online Slavic Media Communication*, Routledge, London and New York 2021, ss. 180

ISBN 9780367689117

Magdalena Hodalska

Uniwersytet Jagielloński

magdalena.hodalska@uj.edu.pl

ORCID: 0000-0001-9620-5913

W 2021 roku w prestiżowym wydawnictwie Routledge ukazała się anglojęzyczna monografia zbiorowa dotycząca humoru w internecie, a dwa ważne rozdziały opublikowali w niej polscy autorzy: Danuta Kępa-Figura z Uniwersytetu Marii Curie Skłodowskiej w Lublinie oraz Bogumił Gasek z Instytutu Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Wrocławskiego. Polscy badacze zaprezentowali swój wkład w analizy etycznych wymiarów humoru w słowiańskiej przestrzeni internetowej.

Książka zatytułowana *The Ethics of Humour in Online Slavic Media Communication* powstała pod redakcją profesor Lilii Duskaewej z Katedry Lingwistyki Mediów na Państwowym Uniwersytecie w Petersburgu. Profesor Duskaeva jest wieloletnią redaktorką naczelną czasopisma naukowego „Media Linguistics”. Jej ostatni projekt badawczy zwieńczony został recenzowaną tu monografią, która przygotowana została przez międzynarodowy zespół językoznawców i medioznawców z Rosji, Białorusi, Litwy, Słowacji i Polski. Materiałem badawczym w analizach prezentowanych w kolejnych rozdziałach są teksty zaczerpnięte z internetowych publikacji w kilku językach słowiańskich, których różnorodność, a jednocześnie podobieństwo pozwala na wskazanie i opisanie problemów powtarzających się w komunikacji opartej na humorze, niezależnie od języka.

Na pewno książka ta zainteresuje medioznawców i kulturoznawców, a przede wszystkim językoznawców, ze względu na lingwistyczny charakter zaprezentowanych w niej badań. Autorzy analizują różnorodne i multimodalne teksty zaczerpnięte z internetu: posty w social mediach, artykuły publikowane online, komentarze internautów, materiały wideo, memy, vlogi, blogi, karykatury, zdjęcia, fotoreportaże etc. Humor w nich zawarty analizowany jest jako sposób oceny pewnych zjawisk, zarazem poddawany jest ocenie etycznej.

Teoretyczne ramy analizy etyki humoru w internetowym dyskursie wyznacza Lilia Duskaeva w pierwszym rozdziale oraz Danuta Kępa-Figura w tekście o multimodalności zachowań komu-

nikacyjnych w przestrzeni wirtualnej. Oba teksty są teoretycznym wprowadzeniem do analiz i studiów przypadku, jakie znajdują się w ośmiu rozdziałach empirycznych tworzących dwie części monografii.

W części pierwszej czytelnik znajdzie prace badaczy z Rosji, którzy koncentrują się na różnych rodzajach dyskursów w mediach masowych. Z kolei analiza humorystycznej komunikacji w różnych społecznościach wirtualnych w słowiańskiej przestrzeni internetowej jest motywem wspólnym publikacji badaczy z Polski, Białorusi, Słowacji i Litwy, których rozdziały znajdziemy w drugiej części monografii, zatytułowanej *Ethics of Online Humour in Slavic-Language Computer-Mediated Verbal Interaction*.

W rozdziale teoretycznym zatytułowanym *Multimodality of Internet-Mediated Communication Behaviour* Danuta Kępa-Fugura zwraca uwagę na multimodalność komunikatów, wykorzystujących różne środki semiotyczne. Podkreśla, że tak rozumiane teksty są nośnikami dyskursów multimodalnych, w tym dyskursu opartego na humorze. Dowodząc, że teksty humorystyczne należy analizować z uwzględnieniem ich znakowej niejednorodności, autorka podąża drogą wyznaczoną przez współczesnych badaczy humoru. Zaproponowane przez siebie rozwiązania metodologiczne opiera na dokonaniach mediolingwistów, interakcjonistycznych koncepcjach tworzenia znaczenia komunikatu – tak komunikologicznych (Johna Fiske’a), jak i filologicznych (Michała Bachtina). Lubelska badaczka proponuje trzyetapowy model analizy etycznego wymiaru dyskursu internetowego, na który składają się przekazy humorystyczne i reakcje na te przekazy. Pierwszy etap badań polegać ma na wyróżnieniu modusów (których zespolenie prowadzi do multiplikacji sensów) i charakterystyce relacji, w jakie te modusy wchodzi. Drugi – na odtworzeniu interakcji zachodzącej między nadawcą a kompleksem modusów przez ukazanie tzw. kontekstu nadawcy. Trzeci zaś na rekonstrukcji relacji między odbiorcą a kompleksem modusów poprzez przedstawienie tzw. kontekstu odbiorcy.

Humor jako kpina to rozdział otwierający pierwszą część analityczną, w której badaczki z Petersburga i Woroneża pokazują między innymi, jak prowokacyjne przekroczenie norm humorystycznego dyskursu pobudza odbiorców do działania. Zaangażowana publiczność daje wyraz swojemu niezadowoleniu w przypadku, gdy żarty są chamskie, brutalne i wulgarne, gdy naruszają tabu. Przykłady żartobliwego potraktowania tematu śmierci, które wywołały skandal, omawiają w tym rozdziale Ksenia Shilikhina oraz Lilia Duskaeva, która jest też współautorką kolejnego rozdziału o dowcipach w rozmowach telefonicznych. Autorzy tego typu dowcipów pozwalają na przykład, aby ich „ofiara” uwierzyła w coś, czego nie ma (jak istnienie wyspy Chunga-Changa, której nazwę odbiorcy znają tylko z piosenki). Humor w tzw. *prank telephone conversations* badaczki analizują na przykładzie dziennikarstwa nazywanego żartobliwym (*prank journalism*, p. 43), które ma prowokować „ofiary” takich żartów do ujawnienia swoich prawdziwych poglądów, uczuć, wiedzy o świecie etc. Mamy tu do czynienia z humorystyczną sytuacją, w której ignoruje się jedną z najważniejszych i uniwersalnych zasad zachowań humorystycznych – „nie oszukiwać, żeby kogoś rozśmieszyć”. Lilia Duskaeva i Ekaterina Shcheglova piszą o tym, jak powstaje komiczny efekt i kontrowersje z nim związane.

Okrutna i niegrzeczna kpina jest podstawą szyderczego humoru, pełnego gniewu, urazy i sarkazmu, którego przykłady można mnożyć na Telegramie, popularnym rosyjskim komunikatorze, skąd czerpały materiał badawczy do analiz autorki rozdziału pt. *Humour as Izdevka (Gibe)*; w jego tytule znajduje się rosyjskie słowo, które Lilia Duskaeva i Liubov Ivanova chciały przybliżyć anglojęzycznym czytelnikom. Podobny zabieg zastosowany został w kolejnym rozdziale, którego tytuł brzmi: *Humour as Evaluation of Poshlost’ and Cynicism in the Speech of Others*. Viktoria Vasileva dla rosyjskiego słowa *poshlost’* poszukiwała angielskiego odpowiednika, najbliższego temu, co w języku polskim wyraża „trywialność”, „banał”, „frazes”.

Gdy banały używane są w wypowiedziach dotyczących tragicznych wydarzeń, publiczność nie pozostaje obojętna, ale krytykuje cyniczne wypowiedzi, stosując humor przeciwko humorowi.

Część drugą monografii otwiera rozdział pt. *Humour as a Provocation of Kpina (Mockery) and Wyszydzanie (Derision) in the Polish Political Segment of Twitter*. Bogumił Gasek z Uniwersytetu Wrocławskiego zaprezentował w nim analizę tweetów Rafała Ziemkiewicza i Romana Giertycha. Ich emocjonalne wpisy, będące przykładem komunikacji politycznej, dotyczyły dwóch wydarzeń: awarii oczyszczalni ścieków Czajka w Warszawie oraz „Strajku kobiet”, czyli masowych protestów na ulicach polskich miast po ogłoszeniu w 2020 roku przez Trybunał Konstytucyjny orzeczenia w sprawie aborcji. Bogumił Gasek koncentruje się na różnych sposobach wyrażania sądów etycznych wobec kpin i szyderstw, jakie znalazły się w analizowanych tweetach. Badacz zwraca uwagę na dwa rodzaje reakcji na wpisy wyrażające skrajnie odmienne poglądy: jeden to krytyka autora początkowego tweeta, drugi to wypowiedzi prowadzące do wzmocnienia i nawet hiperbolizacji prowokacyjnych wypowiedzi autorów znanych z ciętego języka. Bogumił Gasek pokazuje anglojęzycznym czytelnikom pewien wycinek dyskursu w polskich mediach społecznościowych.

Podobnie zrobiły autorki z Grodna, Tamara Pivavarchyk i Ina Minchuk, które analizowały sposób humorystycznej komunikacji na portalu społecznościowym VKontakte. W tytuł swego rozdziału białoruskie językoznawczynie wpisały słowo, które w ich rodzimym języku oznacza kpinę. Tekst pt. *Humour as Zdzek in the Verbal Behaviour of the Participants of the Belarusian-Language Online Community* przybliży nam m.in. społeczno-kulturowe konteksty pewnej humorystycznej sytuacji związanej z fotografiami z politycznego kongresu, którego uczestniczki miały podobne fryzury, włosy zaczesane do góry, co spowodowało odbiorców do kąśliwych uwag. Z kolei Nina Cingerová oraz Irina Dulebová w tytule rozdziału *Uštipačnost' and Correctness in Slovak Online Humour* zamieściły słowackie słowo określające subtelny sarkazm. Językoznawczynie z Bratysławy przeanalizowały słowacką satyrę społeczną w internecie na przykładzie multimodalnych tekstów dotyczących m.in. niezrealizowanych obietnic wyborczych.

W rozdziale zatytułowanym *Humour of Solidarity in Russian-Speaking Discourse on Social Networking Groups in Lithuania* Anastasija Belovodskaja i Julija Korostenskienė z Wilna zwracają uwagę na jednoczący potencjał humorystycznych zachowań językowych w wieloetnicznych rosyjskojęzycznych społecznościach na Litwie. Autorki analizują komunikację w tych społecznościach, które bardzo wyraźnie odrzucają zbyt dosadne formy komizmu, a w żartach unikają potencjalnie spornych tematów. Humor jest w nich używany jako „spoiwo” i przyczynia się do tworzenia symbolicznej solidarności wśród członków grupy poprzez komiczną interpretację wspólnych problemów, dotkliwych dla każdego niezależnie od tego, skąd pochodzi. W komunikacji internetowej członków tych wieloetnicznych społeczności dominują żarty, które wywołują śmiech, a nie konflikty.

Problem poruszony w tym ostatnim rozdziale przywodzi na myśl podejmowane od wieków próby zrozumienia społecznych konsekwencji komunikacji zbudowanej wokół treści humorystycznych. Lilia Duskaeva we wprowadzeniu do tomu przypomina, że już starożytności sięgają próby wyznaczenia etycznych granic humoru, które skłaniały ludzi do powstrzymywania się od śmiechu w określonych sytuacjach. Na przykład śmierć, objęta tabu, była tematem, z którego żarty uważane były za niedopuszczalne lub niemoralne. Takich żartów, tematów i sytuacji jest na kartach tej książki bardzo dużo. Lilia Duskaeva w ostatnim rozdziale wyraża nadzieję, że monografia da czytelnikom pewien wgląd w słowiańską duszę i pomoże zrozumieć różne aspekty słowiańskiej kultury, które z pewnością zainteresują antropologów, filologów, socjologów, badaczy komunikacji.

Medioznawcy znajdą w tej monografii wiele przykładów niezwykle udanych analiz internetowej komunikacji zbudowanej na treściach humorystycznych. W kolejnych rozdziałach, pokazujących humorystyczne sytuacje w różnych krajach i kontrowersje, jakie miały miejsce w ostatniej dekadzie, widzimy również mechanizmy zaangażowania odbiorców w komunikację. A przede wszystkim – potencjał języka pozwalającego rozładować społeczne napięcia między innymi dzięki komunikacji opartej na humorze.